

Tussen Hollywood en Marcinelle

LUC ROBERT^a
TOM VANDER BEKEN^b
GERT VERMEULEN^c

Van seksueel grensoverschrijdend gedrag tot seksuele delinquentie

Panopticon, 39 (5), 385-388
© 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | September 2018

- a Senior onderzoeker ('werkleider'), Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) (Corresp.: luc.robert@just.fgov.be)
- b Gewoon hoogleraar, Institute for international Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent
- c Gewoon hoogleraar en directeur, Institute for international Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent

Vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksuele delinquentie staan al vele jaren hoog op de maatschappelijke, beleids- en politieke agenda's. De afgelopen decennia zorgden meerdere gebeurtenissen telkens voor hernieuwde aandacht voor slachtofferschap en daderschap van gedragingen in de sfeer van de seksuele intimiteit.

Ruim twee decennia geleden barstte de zaak Dutroux en kompanen los toen twee meisjes, Laetitia en Sabine, levend uit de kelder van een huis in Marcinelle gehaald werden. Nadien vonden onderzoekers de lichamen van vier andere meisjes terug in de tuin. Later bleek dat Dutroux eerder al wegens seksuele feiten in de gevangenis had verbleven. De effecten van de zaak Dutroux en kompanen waren als een splinterbom voor de strafrechtsbedeling. Niet in het minst in de organisatie van politie en justitie volgden hervormingen elkaar op, naast het invoeren of aanscherpen van bestaande straffen of voorwaarden in de strafuitvoering, doorgaans met bijzondere focus op personen die seksuele delicten gepleegd hadden. In die periode leken gelijkaardige zaken geregeld de wereldpers te halen. In de Verenigde Staten (verder: V.S.) was er de zaak van Megan Kanka. In 1994 werd de achtjarige Megan Kanka ontvoerd door Jesse Timmendequas, een overbuur met twee eerdere veroordelingen wegens seksuele delicten op zijn conto. Deze zaak leidde in de V.S. tot *Megan's law*, een federale wet die staten in de V.S. verplicht om registers te voorzien over personen die veroordeeld zijn wegens seksuele delicten. In het Verenigd Koninkrijk (verder: V.K.) was er in 2000 de zaak Sarah Payne, een achtjarig meisje dat door Roy Whiting, een veroordeelde wegens seksuele feiten ten aanzien van een minderjarige, ontvoerd, misbruikt en vermoord werd. Ook in het V.K. volgde wetgeving waarnaar verwezen wordt met de naam van het slachtoffer. Op basis van *Sarah's law* houdt de politie een raadpleegbaar register bij van gekende pedoseksuelen. Telkens betroffen het zeer uitzonderlijk zware misdrijven tegen kinderen door iemand die eerder al gekend was wegens seksuele delicten. Andere landen (vb. Canada) kenden in de periode 1990-2000 gelijkaardige voorvallen die leidden tot het aanscherpen van strafrechtelijke maatregelen tegen seksuele delinquenten. Ook de Europese Unie ondernam actie. Na bekentenissen in 2004 van Michel Fourniret, het zogenaamde 'monster van

de Ardennen', die in 2008 werd veroordeeld voor de ontvoering, verkrachting en de moord op zeven meisjes en vrouwen in Frankrijk en België, waaronder Elisabeth Brichet (wiens moeder samen met de ouders van de slachtoffers van Marc Dutroux aan de basis lag van de Witte Mars), richtten de EU-lidstaten het Europees Strafregisterinformatiesysteem op. Het faciliteert de grensoverschrijdende uitwisseling en kenbaarheid van informatie over veroordelingen en diskwalificaties (o.m. voor seksuele delinquentie) in de Unie. De publieke, media- en beleidsaandacht voor seksuele delinquentie en vooral voor kindermisbruik en de daders ervan, verspreidde zich als het ware als een olievlek overheen de Westerse wereld (zie vb. LUSSIER, 2018).

Vervolgens kwam vanaf ongeveer 2010 (in de V.S. al vanaf 2002) het seksueel misbruik in het kader van gezagsrelaties op de voorgrond, met in de eerste plaats het misbruik door geestelijken van de Katholieke Kerk. Ook dit fenomeen kende een internationale dimensie, met klachten wegens seksueel misbruik door geestelijken in onder andere de Verenigde Staten, Oostenrijk, Engeland en Wales, Ierland, Nederland en zelfs het Vaticaan (vb. TERRY, 2015). In België leidden de getuigenissen over seksueel misbruik in het kader van de Katholieke Kerk tot een bijzondere commissie die getuigenissen verzamelde (de Commissie Adriaenssens) en nadien volgde een bijzondere parlementaire commissie. Panopticon wijdde hier eerder een themanummer aan.

Deze dagen speelt een bijna parallelle ontwikkeling in de nasleep van de onthullingen over de succesvolle Hollywood filmproducent Harvey Weinstein. De *hashtag Me Too* (#MeToo) werd enorm populair na aantijgingen tegen Weinstein door een rist vrouwen die zich eerst moesten onderwerpen aan één of andere vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag, vooraleer ze een rol toegewezen kregen in een film of serie in de wereldfilmstad. Sedert deze onthullingen regent het beschuldigingen aan het adres van gekende persoonlijkheden die vanuit een machtspositie seksueel grensoverschrijdend gedrag ten aanzien van vrouwen of mannen stelden. De lijst namen van personen groeit wekelijks nog aan en bevat beroemdheden zoals de Oscarwinnaar Kevin Spacey, tot zelfs de president van de Verenigde Staten. Deze golf van beschuldigingen over seksueel grensoverschrijdend gedrag blijft niet beperkt tot Hollywood, maar dijt uit over de ganse wereld (ZARKOV & DAVIS, 2018), ons land inclusief (met onder meer de beschuldigingen aan het adres van Bart De Pauw en Jan Fabre).

Dit overzicht illustreert hoe de samenleving geregeld geconfronteerd wordt met vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ook wetenschappelijk en beleidsmatig roept dit veel vragen op. Er is in het verleden af en toe gesteld dat er weinig criminologisch wetenschappelijk onderzoek verricht wordt naar seksuele delinquentie (als verzamelbegrip) en naar daders en slachtoffers ervan. De Bijzondere Commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, komt in dat verband tot volgende vaststelling: *"Ons land kent slechts in beperkte mate wetenschappelijk onderzoek op het domein van de slachtofferproblematiek, de slachtofferzorg en het slachtofferbeleid. Met betrekking tot de problematiek van seksueel misbruik in gezagsrelaties is onderzoek vrijwel afwezig. Hetzelfde geldt voor de daders en de behandelingen"*, waarna de Bijzondere Commissie aanbeveelt dat: *"Om een gedegen beleid te kunnen ontwikkelen, meer kennis nodig [is] over het fenomeen seksueel misbruik, de noden van slachtoffers, de mogelijkheden van preventie en behandeling van plegers en de strafrechtelijke afhandeling"* (Bijzondere Commissie, 2011: 411). Vaak dienden onze beleidsmakers zich te inspireren en te baseren op wat buitenlands onderzoek aanlevert. Overigens geldt die vaststelling niet alleen voor België: de aandacht voor seksuele delinquentie en delinquenten is al meermaals

omschreven als “*un phénomène dans l’angle mort de la criminologie*” (LUSSIER, 2018: 1). “[U]p until recently, the field of research on sex offending has grown independently from criminological theory and research” (LUSSIER & BEAUREGARD, 2018: 3). De afgelopen jaren komt daar verandering in, ook in eigen land. In dit nummer en in volgend nummer kunnen lezers kennis nemen van lopend of afgerond onderzoek over seksuele delinquentie en seksuele delinquenten in België. De artikels in beide nummers tonen aan dat criminologisch en juridisch onderzoek over seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksuele delinquentie een sterke opgang kennen.

Het eerste artikel bevat het resultaat van een Kritisch Interpretatieve Synthese (KIS), een methode die beperkingen van de meer gekende systematische review ondervangt en zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek bundelt. Op basis van een KIS gaan Joke DEPRAETERE, Christophe VANDEVIVER, Tom VANDER BEKEN en Ines KEYGNAERT in op verschillen in de prevalentie van slachtofferschap van seksueel geweld tussen mannen en vrouwen. Aan de hand van een grondige literatuurverkenning vinden de auteurs 569 potentieel relevante studies. Op basis van de inclusie- en exclusiecriteria blijven nog 56 studies in de finale analyse. Uit deze publicaties blijkt dat voornamelijk vrouwen het slachtoffer zijn van seksueel geweld, al tonen de studies aan dat ook veel mannen hiermee te maken krijgen. In bijna een derde van de studies met algemene prevalentiecijfers vinden de auteurs dat mannen hogere prevalentiecijfers hebben als slachtoffer van seksueel geweld. De auteurs onderzoeken vervolgens of er naast methodologische problemen bij dergelijk prevalentieonderzoek naar slachtofferschap ook verklaringen te vinden zijn in genderrollen, seksuele scripts en percepties van seksueel geweld. Dit levert bijkomende hypothesen op voor verder onderzoek dat verklaart waarom er tussen vrouwen en mannen verschillen zijn in het gerapporteerd slachtofferschap van seksueel geweld.

Een volgende bijdrage zoomt in op het profiel van seksuele plegers in de sport. Tine VERTOMMEN, Jarl KAMPEN, Nicolette SCHIPPER-VAN VELDHOVEN, Kasia UZIEBLO en Filip VAN DEN EEDE rapporteren de resultaten van een grootschalige slachtofferenquête naar seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport in Vlaanderen en Nederland. Aan de hand van de kenmerken die slachtoffers vermelden, reconstrueren de auteurs het profiel van de seksuele plegger in de sport. Meer dan de helft van alle slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport rapporteert meer dan één plegger, die overwegend mannelijk zijn. Anders dan vermoed kan worden, is de plegger van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het kader van de sport meestal een sporter of een andere bekende (bijvoorbeeld een supporter), wat vaker het geval is dan een plegger die coach of trainer is. De meest voorkomende plegergroep, bij net iets meer dan een kwart van alle gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, betreft sporters van dezelfde leeftijdsgroep als het slachtoffer. Wanneer seksueel grensoverschrijdend gedrag door een coach gepleegd wordt, is dat qua ernst wel significant ernstiger voor de slachtoffers. De auteurs staan op basis van de bevindingen van deze studie stil bij de lessen die hieruit getrokken kunnen worden voor een preventiebeleid. Daarnaast wijzen ze op mogelijke vervolgpistes die de beperkingen van deze studie kunnen ondervangen.

In een derde artikel focussen Liesbet STEVENS en Hannah VAN DUCKE op de uitrol van de Seksismewet. Ze nemen de concrete meldingen die het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (IGVM) ontvangt, als aanleiding en rode draad en ontleden de Seksismewet in haar verschillende aspecten. Zo’n 70 procent van alle meldingen over seksisme bij het IGVM in 2017 kwamen van vrouwen. Het misdrijf openbaar seksisme en de constitutieve bestanddelen ervan worden in detail beschreven en besproken, met inbegrip van recente

rechtspraak en van open discussies. Bij elk van deze bestanddelen belichten de auteurs eventuele rechtspraak en de voortschrijdende aanscherping van de interpretatie van het misdrijf openbaar seksisme. Terloops verneemt de lezer of het weggenomen van vrouwelijke supporters op een foto van een voetballer onder seksisme valt, of het suggestief etaleren van ex-deelnemers aan *Temptation Island* met hun instemming en goedkeuring deel uitmaakt van seksisme of niet en of de rapwereld moet opletten met woorden als 'kech' en 'bitch'. Afsluitend maken STEVENS en VAN DIJCKE de balans op van de nog jonge Seksismewet en zien ze deze wet als een potentieel belangrijk instrument dat de ontwikkeling van een specifiek strafrechtelijk beleid voor seksisme mee kan bevorderen.

Het laatste artikel van dit themanummer maakt de sprong naar het eind van de strafrechtelijke keten. De bijdrage van Lucile DE KRUIJFF en Lidewyde BERCKMOES zoomt in op *desistance* van personen die veroordeeld zijn geweest wegens seksuele delicten gepleegd tegen minderjarigen. De auteurs zetten uiteen wat *desistance* is – het proces van stoppen met delinquent gedrag – en vanuit welk kader ze dat bestuderen. Ze gaan kijken naar het zelf-narratief van personen die wegens pedoseksuele feiten veroordeeld zijn geweest en de gevangenis hebben verlaten, dit in het verlengde van Shadd MARUNA's werk over *desistance* bij niet-seksuele delinquenten. De afgelopen jaren wordt *desistance* bij seksuele delinquenten bestudeerd. DE KRUIJFF en BERCKMOES geven een overzicht van het beschikbaar internationaal onderzoek en presenteren vervolgens de resultaten van een studie in Vlaanderen. Aan de hand van interviews met 19 zedendaders die seksuele feiten ten aanzien van minderjarigen gepleegd hebben, gaan ze na of MARUNA's inzichten over zelf-narratieven ook voor zedendaders opgaan. Dat lijkt niet het geval te zijn. Ze identificeren bij de respondenten een gedragscript, waarbij de respondenten vooral hun gedrag willen veranderen, niet per se hun identiteit. De auteurs gaan afsluitend in op de implicaties van een gedragscript voor het omgaan met daders van seksuele delicten.

REFERENTIES

- Bijzondere Commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk ("Bijzonder Commissie") (2011). *De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk*. Verslag uitgebracht door de dames Sophie DE WIT en Marie-Christine MARGHEM en de heren Raf TERWINGEN en Renaat LANDUYT. Brussel: Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- LUSSIER, P. (2018). *La délinquance sexuelle. Au-delà des dérives idéologiques, populistes et cliniques*. Québec: Presses de l'Université Laval.
- LUSSIER, P., & BEAUREGARD, E. (2018). 'Sex offender' theory and research in context: the relative absence of a criminological perspective. In P. LUSSIER & E. BEAUREGARD (Eds.), *Sexual Offending. A criminological perspective* (pp. 3-11). Londen: Routledge.
- TERRY, K.J. (2015). Child sexual abuse within the Catholic Church: a review of global perspectives. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 39(2), 139-154.
- ZARKOV, D., & DAVIS, K. (2018). Ambiguities and dilemmas around #MeToo: #ForHowLong and #WhereTo?. *European Journal of Women's Studies*, 25(1), 3-9.